

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата мистецтвознавства, професора, професора кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури **Віри Осадчої** на дисертацію **Чень Хайюань «Творча діяльність О. Черепніна в контексті світового музичного мистецтва ХХ ст.»** подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження Ідея і концепт дисертаційного дослідження Чень Хайюаня обумовлені необхідністю системного осмислення проблематики видатної особистості світового масштабу, якою Олександр Черепнін мав можливість стати саме в контексті музичної культури ХХ століття – як «музиканта світу». Саме такою особистістю О. Черепніна увійшла в історію сучасного музичного мистецтва, і не тільки в фігуральному сенсі, для визначення ролі його діяльності для історичного періоду. Він зумів взяти для творчих потреб багато позитивних рис як глобалізації, так і глокалізації сучасного світу. Саме у ХХ столітті стає технічно можливим здійснити настільки велику кількість проектів та за час, відведений для одного життя, так глибоко зануритися в сутність самобутніх національних музичних культур в країнах світу, де жив і творив О. Черепнін. Привертає увагу вагомість поставленої в дослідженні Чень Хайюань мети: концептувати й узагальнити різнобічну, різноспрямовану творчу на наукову діяльність митця саме на методологічній основі української музикології і той факт, що таким чином питання висвітлення творчої діяльності видатного композитора, вченого, виконавця, педагога ставиться і вирішується вперше.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації обумовлено влучною постановкою та логічною послідовністю у вирішенні наукових завдань кваліфікаційного дослідження, чітким формулюванням мети, системним використанням загальнонаукових підходів та методів наукового знання, розроблених й усталених в українській музикології, а також досягнення світового черепнінознавства.[с. 24]

Зокрема це комплекс загальнонаукових методів, серед яких системний, культурологічний, історичний, біографічний, персонологічний, компаративний, а також спеціальні методи і підходи, які характеризують багатоманітну творчу діяльність видатного композитора, виконавця, педагога: жанровий, стильовий, композиційно-драматургічного аналізу, а також методи, за допомогою яких докладно розкрито специфіку музичної мови композитора, його пошуки та ладоінтонаційні відкриття. Вони осмислені О. Черепніним у наукових працях та статтях, де роз'яснені теоретичні засади конструювання нового ладоінтонаційного бачення тональної системи, унікального і осмисленого самим композитором. Пошуки нових можливостей музичної мови завжди відбувалися О. Черепніним в процесі збагачення світу художніх образів творів композитора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві:

- визначено роль творчої особистості О. Черепніна в світовому масштабі як для музичного мистецтва взагалі, так і для репрезентації його музичної діяльності в світовому музикознавчому дискурсі;
- концептовано й систематизовано історіографію досліджень в напрямку світового черепнінознавства, запропоновано типологію музикознавчих досліджень;
- виявлено основні напрями та здійснено періодизацію творчості видатного композитора, систематизовано його композиторську музичну спадщину та здійснено її музичну типологію;
- розглянуто музично-теоретичну концепцію О. Черепніна, її роль у вивченні особливостей музичної мови його творів;
- охарактеризовано викладацьку та культурно-просвітницьку діяльність О. Черепніна
- доведено історичну роль творчої діяльності О. Черепніна у розвитку китайського музичного мистецтва, зокрема охарактеризовано глибину занурення митця у музичну культуру Китаю та вплив на його

композиторську творчість як в загально концептуальному плані, так і на матеріалі аналізу Концерту для фортепіано з оркестром та вокального циклу «Сім пісень на вірші китайських поетів» ор.71.;

- збагачено українську музикологію уведенням значної кількості раніше не знайомих науковому загалу композиторських творів О. Черепніна, а також великої кількості імен відомих музикантів різних країн світу, його учнів і послідовників, серед яких видатні європейські, американські та китайські музиканти.

Повнота викладеного матеріалу дисертації в наукових публікаціях.

Аналіз наявних публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що в них висвітлені основні положення, результати та висновки представленої дисертаційної роботи, більшість публікацій здійснені здобувачем самостійно, одна наукова стаття опублікована в співавторстві з науковим керівником, доктором мистецтвознавства, професором І. І. Польською. Виклад основних результатів дослідження міститься у 10 публікаціях, з яких 4 статті, надруковані у фахових наукових виданнях України. Апробацію напрямків дослідження і його окремих аспектів презентовано у 8 тезах доповідей, виданих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій.

Структура та зміст дисертації, її завершеність, та відповідність встановленим кваліфікаційним вимогам щодо оформлення. Структура дисертації повно висвітлює її зміст. Він відповідає меті дослідження, а також визначенню його об'єкта і предмета. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, а також списку використаних джерел та додатків. У дисертаційній роботі приваблює системність викладу, точна відповідність методологічному підґрунтю та комплексу методів і підходів, української музикології, а також персонологічній спрямованості тематики роботи. Теоретична глибина і аналітичні висновки дисертації ґрунтуються на системній роботі Чень Хайюаня над численними джерелами та дослідженнями, узагальненням великого об'єму фактологічного матеріалу, більшість з якого вперше уводиться в науковий обіг.

У вступі роботи охарактеризовано актуальність обраної теми, визначена теоретична база і матеріал дослідження, значну ступінь розробленості проблеми системної характеристики творчої діяльності О. Черепніна в контексті світового музичного мистецтва ХХ століття, наукові підходи і методи її осягнення, аргументовано вибір матеріалу дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У I розділі роботи всебічно розглянута творча діяльність Олександра Черепніна як об'єкт музикознавчого дослідження, зокрема охарактеризовано його творчу постать і мистецьку діяльність у наукових дослідженнях ХХ-ХХІ століть. Необхідно відмітити велику кількість опрацьованих джерел – 375, з яких 264 іноземними мовами, з них 64 китайською і коло 200 англійською та німецькою мовами. Переклади були зроблені особисто автором дисертаційного дослідження. У підрозділі 1.2 ґрунтовно висвітлена музично-теоретична концепція Олександра Черепніна, яка суттєво розвиває теорію тональної системи музичного мислення ХХ ст., зокрема в концептах **дев'ятиступеневого** звукоряду в ладозвукорядній сфері та **інтерпункту** як нового виміру вертикальної проекції музичної фактури, що суттєво додає до розробки поліметрії-поліритмії в композиторських пошуках О. Черепніна. У підрозділі 1.3 переконливо обґрунтована періодизація творчої діяльності митця за географічними ознаками його перебування в Європі, Америці, в Китаї та Японії.

У 2 розділі докладно характеризуються основні напрями творчої діяльності Олександра Черепніна.

У підрозділі 2.1 подано загальну характеристику композиторської спадщини О. Черепніна та обґрунтовано його жанрову типологію.

Зокрема розглянуто роль фортепіанних творів та піанізму О. Черепніна для характеристики жанрової картини його творчості, не дарма один з біографів композитора, «Віллі Райх особливо наголошує на тому, що «не компонування музики, а саме гра на фортепіано мала поворотне значення в житті юного композитора» (с.90).

У підрозділі 2.2 досліджені напрямки концертно-виконавської діяльності О. Черепніна, у підрозділі 2.3 – особливості і значну плідність його педагогічної діяльності, зокрема під час викладання у Шанхайській консерваторії і роботі в Університеті Де Поля. Подані у підрозділі 2.3. характеристики видатних музикантів – учнів О. Черепніна з одного боку, виявляють обсяг та плідність його педагогічної діяльності, а з другого – продовжують персонологічний напрям дисертаційного дослідження Чень Хайюань.

Важливим здобутком дисертації, свідченням концептуального підходу до системного розгляду творчої діяльності О. Черепніна можна вважати **Розділ 3**, в якому видатна особистість Олександра Черепніна розглядається у творчому діалозі з китайською культурою. Дисертант переконливо висвітлює музичну епоху через призму особистості її творця – універсального музиканта і видатного музичного педагога, вшанованого Вчителя, як це прийнято у східній традиції, зокрема музичному етикеті Китаю. Чень Хайюань глибоко розуміє особливості творчого універсалізму О. Черепніна, його здатність знаходити творчі результати на межі діалогу культур, відшукувати нові форми спілкування засобами музичного мистецтва.

У підрозділі 3.1 повно висвітлені напрямки творчої діяльності Олександра Черепніна в Китаї, характеризується її історична роль у розвитку китайського музичного мистецтва ХХ ст. Про глибину входження в культурне музичне життя Китаю свідчить його тісне спілкування з видатними китайськими музикантами, такими як Мей Ланьфан, Сяо Юмей, Хе Лутін, драматург Ці Рушань та той факт, що «О. Черепнін був на знак глибокої пошани до нього символічно всиновлений Ці Рушанем, який надав названому синові китайське ім'я *Ці Ерпін (Qierpin)*. З'ясовано, що в Китаї дотепер називають Олександра Черепніна саме цим ім'ям.» (с. 173)

У підрозділах 3.2. та 3.3 поданий ґрунтовний жанрово-стильовий та композиційно-драматургічного аналіз його маловідомих в українській музикології, але значних для творчого методу композитора творів. При

розгляді Концерта (Фантазії) для фортепіано з оркестром №4 оп. 78 дисертант акцентує увагу на оригінальність мислення і музичну чутливість при втіленні образів китайської літератури та фольклору, зв'язок музичного рішення твору із утіленням особливостей інструментальної музики Китаю і традицією пекинської опери.

Підрозділ 3.3 розкриває композиторську інтерпретацію китайської поезії у вокальному циклі *Сім пісень на вірші китайських поетів (Seven Songs on Chinese Poems)* для сопрано або тенору та фортепіано оп. 71. У підрозділі прослідковано історію створення вокального циклу, поєднання в його тематизмі традиційних китайських мелодій та авторських тем. Персонологічний напрям дисертаційної роботи Чень Хайюань продовжений у творчій характеристиці першої виконавиці цього твору видатної китайської співачки Чжоу Сяоянь (Аліси Чоу). Музика вокального циклу випромінює «ідеї органічної культурної взаємодії, плідного творчого діалогу Сходу та Заходу» (с. 175).

У загальних висновках підсумовано основні результати дослідження, які доводять, що поставлені у роботі мета концептуалізувати творчу діяльність Олександра Черепніна та визначити її роль у світовому музичному мистецтві ХХ ст. – є досягнутою та завдання дослідження були виконані.

У дисертації Чень Хайюань висвітлено величезне значення творчої постаті Олександра Черепніна в світовому музичному просторі ХХ – початку ХХІ ст. та визначено особливості його мистецької індивідуальності, вперше в українському музикознавстві виявлений характер репрезентації його творчої особистості в світовому музичному дискурсі.

На рівні системного дослідження висвітлено всесвітній масштаб творчої діяльності та культурних зв'язків митця як «музичного громадянина світу» (с. 176) , провідне значення у творчій характеристиці Олександра Черепніна ідеї культурної взаємодії Сходу та Заходу.

Комплексний аналіз сфери мистецької діяльності О. Черепніна дозволив дисертанту охарактеризувати основні напрями його творчої діяльності:

композиторську творчість, фортепіанне концертне виконавства, музичну педагогіку, теоретичний доробок як музикознавця, пов'язаного з узагальненням сучасних йому процесів оновлення музичного мислення.

Запропоновано періодизацію творчого шляху О. Черепніна за географічними ознаками, систематизовано його композиторську спадщину і створено її жанрову типологію, систематизовано теоретичні дослідження його творчості світових науковців.

Особливе місце в дисертаційному дослідженні належить розкриттю діяльності О. Черепніна в діалозі із китайською музичною культурою, висвітлено особливу роль митця у розвитку діалогу культур Схід-Захід на глибоко творчому рівні як Вчителя, підкреслено особливе вшанування особистості митця видатними китайськими музикантами та драматургами, творчу співдружність з китайськими виконавцями.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Звіт перевірки тексту дисертації на унікальність за допомогою антиплагіатної системи **StrikePlagiarism** засвідчив відсутність плагіату, а вивчення тексту роботи підтвердило відсутність порушень дисертантом принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Високо оцінюючи результати проведеного дослідження, у ході аналізу роботи виникають деякі міркування та запитання до її автора.

Чень Хайюань послідовно розкриває положення про міру занурення О. Черепніна у традиційну китайську музику, творче спілкування з видатними китайськими митцями. У тексті дисертації, особливо у 3 розділі розкрито велике значення для розуміння китайської музичної культури процесу історично ранньої професіоналізації народної музичної творчості, формування розширеного розуміння уявлення про китайський фольклор скоріше як про китайську традиційну музику, синтезуючу мистецьке бачення кількох епох у історичному розвитку Китаю. З цього формується питання: Як Олександр Черепнін – Ці Ерпін оцінював роль фольклору в історії культури загалом?

Наведене питання жодним чином не знижує загальної високої оцінки дисертаційної роботи Чень Хайюань та має дискусійний характер. Пропоноване дослідження є фундаментальним у багатьох предметних вимірах, містить розвинений категоріальний апарат і перспективні наукові висновки.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження встановленим вимогам. Підсумовуючи, можна дійти висновку, що дисертація Чень Хайюаня «Творча діяльність О. Черепніна в контексті світового музичного мистецтва ХХ ст.», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво, є завершеною і самостійною науковою працею, що присвячена актуальній темі дослідження, висвітлює мало вивчені в музикології питання концептуалізації творчої особистості і характеристики її творчої діяльності в контексті загальнокультурних процесів ХХ ст.

Робота має наукову новизну та практичну значущість, містить низку нових, актуальних та достовірних наукових результатів, що засвідчують важливість проведеного дослідження для сучасної української музикології. На підставі вищезазначеного вважаю, що автор дисертації «Творча діяльність О. Черепніна в контексті світового музичного мистецтва ХХ ст.» – Чень Хайюань – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

Віра Осадча

Віра ОСАДЧА

